

АНТРОПОНІМІКОН КАНАДІЙСЬКИХ УКРАЇНЦІВ ТРЕТЬОЇ ХВИЛІ ІМІГРАЦІЇ (за романом У. Самчука «На твердій землі»)

Проаналізовані імена та прізвища героїв роману У. Самчука «На твердій землі», що творили основу третьої хвилі імміграції українців у Канаді. Якщо більшість першої та другої хвиль становили західняки, то у третій були представники різних регіонів України, зокрема і Харківщини, як головні герої твору Павло та Лена.

Оскільки серед переселенців ще були відсутні кровні та родинні зв'язки, то й їхні імена вжиті переважно в повній офіційній формі: із восьми найменувань чоловічого іменника варіанти засвідчені лише від Михайло (Мишко, Михась та російзм Мішка), а із тринадцяти жіночого – варіанти Валя, Зіна, Оксанка, Катря, Катруся, Катрусенька, Маня, Оля, Лена, Леночка.

Прізвища іммігрантів утворені переважно суфіксальним (Данилів, Коваленко, Сенишин, Семків) та лексико-семантичним (Бояр, Гуменний, Дуб, Лисий, Парфен, Спритна) способами і представляють усі регіони України.

Ключові слова: Канада, канадійський, імміграція, антропоніми, усічення, суфіксальне і лексико-семантичне словотворення.

Григорій Аркушин. АНТРОПОНИМИКОН КАНАДСКИХ УКРАИНЦЕВ ТРЕТЬЕЙ ВОЛНЫ ИММИГРАЦИИ (ПО РОМАНУ У. САМЧУКА «НА ТВЕРДОЙ ЗЕМЛЕ»)

Проанализированы имена и фамилии героев романа У. Самчука «На твердой земле», представляющие основание третьей волны иммиграции украинцев в Канаде. Если большинство первой и второй волн составляли «западники», то в третьей были представители разных регионов Украины, в том числе и Харьковщины, как главные герои произведения Павел и Лена.

Поскольку среди переселенцев еще отсутствовали кровные и родственные связи, то и их имена преимущественно в полной официальной форме: с восьми мужских наименований варианты зафиксированны только от Михайло (Мишко, Михась и Мишка), а с тринадцати женских – варианты Валя, Зина, Оксанка, Катря, Катруся, Катрусенька, Маня, Оля, Лена, Леночка.

Фамилии иммигрантов образованы преимущественно суффиксальным (Данилів, Коваленко, Медик, Сенишин, Семків) и лексико-семантическим (Бояр, Гуменний, Дуб, Лисий, Парфен, Спритна) способами и представляют все регионы Украины.

Ключевые слова: Канада, канадский, иммиграция, антропонимы, усечение, суффиксальное и лексико-семантическое словообразование.

Hryhorii Arkushyn. ANTHROPONYMYCON OF UKRAINIAN CANADIANS IN THE THIRD WAVE OF IMMIGRATION (BASED ON ULAS SAMCHUK'S NOVEL «NA TVERDIY ZEMLI»)

The names and surnames of the characters in the novel «Na Tverdii Zemli» («On Solid Ground») by Ulas Samchuk that formed the majority of the third-wave Ukrainian immigrants to Canada have been analyzed. If westerners constituted the majority of the first- and the second-wave immigrants, the third wave was formed by representatives from different regions of Ukraine. In particular, the main characters Pavlo and Lena were the representatives of Kharkiv region.

Since the immigrants were not related through consanguinity or affinity at that time, their names are used mainly in the full official form: out of eight male names used, only versions of the name Михайло occurred (Мишко, Михась and the Russianism Мішка), and out of thirteen female names, the names Валя, Зіна, Оксанка, Катря, Катруся, Катрусенька, Маня, Оля, Лена, Леночка occurred.

Suffixation (Данилів, Коваленко, Медик, Сенишин, Семків) and lexico-semantic derivation (Бояр, Гуменний, Дуб, Лисий, Парфен, Спритна) have been found to be the prevailing ways of immigrants' surnames formation. The surnames represent all regions of Ukraine.

Keywords: Canada, Canadian, immigration, anthroponyms, clipping, suffixation, lexico-semantic word formation.

Твори відомого волинянина Уласа Самчука добре знані читачеві й докладно проаналізовані літературознавцями та мовознавцями, адже в них зображений цілий світ українського народу, тому вони стали своєрідною енциклопедією нації, а народна мова в них виграє всілякими барвами, надаючи своєрідної «самчуковості» не тільки апелятивам, а й онімам, зокрема антропонімам.

Серед Самчукових творів в Україні дещо менш відомий роман «На твердій землі», бо, здається, він ще не був перевиданий на батьківщині, через що не став предметом докладного аналізу людських найменувань, насамперед антропонімів.

Постановка проблеми. У романі «На твердій землі» описано вростання українців у канадський ґрунт у середині ХХ століття, і саме через їхнє сприйняття показано утвердження Канади як держави. Кожна хвиля імміграції українців додавала нові сили у розбудову цієї північноамериканської країни, не була винятком і третя хвиля, початок якої припадав на закінчення Другої світової війни і тривав до шістдесятих років. Твір, як наголошує автор, «Присвячується пам'яті столітніх роковин об'єднання провінцій Канади та 75-літніх роковин поселення українців у цій країні – з почуттям глибокої пошани до їх творчого, будуючого і організуючого генія» [7, с. 3]. Чи змогли переселенці і тут залишитися українцями, чи зберегли свої звичаї та традиції і, зокрема, чи зберегли успадковані від предків антропоніми, тобто чи існує українність «третьохвильовиків»? На всі ці запитання дає відповідь автор вустами головного героя Данилова Павла Івановича, від імені якого ведеться розповідь.

Як правило, мовознавці, характеризуючи мовлення нових поселенців, здебільшого звертають увагу на адаптацію англіцизмів в українському середовищі Канади та вживання українізмів у мовленні сучасних канадійців [1; 2; 3; 4; 6], а імена та прізвища ще не були об'єктами докладного аналізу.

Мета статті – проаналізувати антропоніми третьої хвилі переселенців з України, яких змальовано в романі «На твердій землі».

Безперечно, у цьому творі багато автобіографічного матеріалу самого письменника, який теж, як і персонажі твору, шукав твердого ґрунту й опори в житті: «Мене вирвано з одного півкулля, пересаджено на друге, поставлено лицем до заходу і чи прийметься моє порване коріння, чи встигну зацвісти, відцвісти і дати овоч? Чи зможу писати, відділений від рідної мови океаном, континентом, Кремлем, Сталіном, дивізіями, арміями? Проти мене Маркс, Ленін, зграї відьом і гора забобонів» [7, с. 226], адже сюди прибула різношерста публіка – «колишні хлібороби України, всілякі в'язні всіляких тюрем, таборяни Ді-Пі, націоналісти, соціалісти, монархісти, праві, ліві...» [7, с. 52], тому «наша етнічна група рясніла безліччю потрібних і менш потрібних партій, груп, парафій, товариств, скрізь вимагалося ділових людей...» [7, с. 71], а ще «між нами роїлося від підозрілих суб'єктів, етикетки агентів роздавались направо й наліво, певним політичним чинникам смертельно залежало на тому, щоб нас тут спаралізувати і обезвладнити» [7, с. 107], «ці люди вдають патріотів, не будучи патріотами, хочуть замазати якісь свої гріхи перед совєтами і грають в лютерею зради на два боки» [7, с. 200–201].

І якщо першою та другою хвилею еміграції допливали здебільшого західняки-«западенці», то вже третю представляли вихідці з різних регіонів України. У романі докладно описано групу іммігрантів, що були знайомі ще з європейських таборів Ді-Пі*, серед яких і головний персонаж твору Павло.

Словами *наша етнічна група* [7, с. 71], *наша етнічна громада* [7, с. 219], *наша етнічна преса* [7, с. 134] автор підкреслював самоорганізованість українців у нових місцях проживання,

*І. Огієнко подає таке пояснення цієї аббревіатури: «Діпі – з ініціалів англ. слів Displaced Persons – переміщені особи. Так американська влада офіційно називала тих людей, що були гітлерівською владою під час 2-ої світ. війни насильно вивезені з різних країн у Німеччину на фізичну роботу» [5, с. 341], пор. уточнення з Вікіпедії: «Табори переміщених осіб або Табори Ді-Пі – скупчення «переміщених осіб» на території Західної Німеччини й Австрії, окупованих з 1945 американськими, британськими й французькими військами. У таких таборах у реквізованих військових казармах, воєнних робітничих оселях, школах тощо, в 1947 перебувало 1,6 млн. біженців (в основному зі Східної і Південно-Східної Європи) – в тому числі близько 200 000 українців». У. Самчук життя в цих таборах описав у творі «Плянета Ді-Пі. Нотатки й листи» (Вінніпег, 1979).

оскільки це об'єднання досить відчутно відрізнялося від інших груп, бо ж «ми люди сходу, відкритого серця, прості й не скомпліковані» [7, с. 266] жили гаслом «свій до свого по своє» [7, с. 28].

Виклад основного матеріалу. Привезені іммігрантами антропоніми, традиційні для українців, активно функціонували і в новому середовищі. Зазначимо, що найбільш уживаними були офіційні форми імен, а не їхні варіанти, як то буває у побутовому мовленні, очевидно, це тому, що переселенці ще не були пов'язані кровними чи родинними зв'язками і не всі «обзавелися» дітками.

Чоловічий іменник роману невеликий – всього 8 традиційних для українців імен: *Антін, Іван* (два різні персонажі), *Макар, Михайло, Олександр, Павло, Степан, Філімон*, серед них лише ім'я *Михайло* засвідчено з усічено-суфіксальними варіантами – *Мишко* і *Михась* та ще російське запозичення *Мишка* || *Мішка*, яке було досить поширене в той час серед східняків.

У жіночому іменнику тринадцять імен: *Валя, Галина, Зіна, Ірина, Катерина, Лариса, Лідія, Марія, Марта, Надія, Оксанка, Олена, Ольга*. Серед цього переліку знаходимо лише варіанти таких імен: *Валя* і *Зіна* (утворено за допомогою апокопи) та *Оксанка* (суфіксація), які у творі не мають повних офіційних форм, а ім'я *Катерина*, яку господиня іменувала *міс Кетрен*, у звертаннях Павла – це *Катря* (синкопа та апокопа), *Катруся* (синкопа та апокопа + суфіксація), *Катрусенька* (синкопа та апокопа + суфіксація). З варіантами вжиті й імена *Марія* > *Маня* (апокопа + суфіксація), *Ольга* > *Оля* (апокопа), *Олена* > *Лена* (афереза), *Леночка* (афереза + суфіксація). Закоханий в Олену головний персонаж вирішує так: «Моя Олена, яку буду звати автентично Леною» [7, с. 72], тобто так, як її іменували вдома на Східній Україні, усікши перший звук і замінивши [л'] на [л]. Для головного героя вона і земна істота, і божественна: «Здобути позиції трилінійної вимірливості і разом не затратити однієї прямолінійності – дуже нелегке завдання молодій, гнучкій, хтиво-привабливої істотки з цією назвою Лена, яку ми можемо вимовляти як щоденне і буденне імення, а разом в якому криється глибинна, надглибинна містика богів і надбогів буття всіх вимірів і всіх просторів...» [7, с. 92]. А харківське походження головного героя «видає» форма непрямого відмінка його прізвища *Данилів* – *Данилова*, а не *Даниліва*, тобто подано з чергуванням *i* – *o*, як і в прізвищі *Семків* – *Семкова* (інший персонаж).

Крім почуття великого кохання, Лену і Павла поєднує їхнє «східняцьке» походження: «Містерія моєї Лени починається з того факту, що вона народжена, як і я, у місті Харкові і що її батька так само, як і мого, одного разу «не стало» [7, с. 72]. Їхня доля характерна для багатьох, хто жив тоді «в підсоветській» Україні.

Про те, що іммігранти ще не повністю звільнилися від того підросійського минулого, свідчить уживання ними патронімів при іменах: *Павло Іванович, Лідія Іванівна, Надія Петрівна, Макар Іванович*, іноді просто *Іванівна*, що не було характерним для інших етнічних груп Канади або земляків-західняків.

Прізвища персонажів теж суто українські: *Артемін, Бойко, Бояр, Гуменний, Данилів, Дуб, Зарубовська, Кандинський, Коваленко, Лисий, Медик, Парфен, Петренко, Сенишин, Семків, Смолик, Снилик, Собко, Спритна, Стецик, Трухлий*, що становлять дві різновеликі групи – іменникового та прикметникового типів. Найбільше прізвищ суфіксального (*Артемін, Данилів, Зарубовська, Кандинський, Коваленко, Петренко, Сенишин, Семків, Смолик, Снилик, Собко, Стецик*) та лексико-семантичного творення (*Бойко, Бояр, Гуменний, Дуб, Лисий, Парфен, Спритна, Трухлий*). Словотворчі суфікси *-енк-о, -ик, -ишин, -ів, -к-о* свідчать, що прізвища належать представникам різних регіонів України. Дещо окремо стоїть прізвище головної героїні Лени – *Глідерс*, але яка невідривна від української діаспори, та ще окремо онім *Декстер*.

Поодинокі вижити в цій новій країні було б надзвичайно важко: «...Я з моїм марксо-леніно-сталінським минулим» [7, с. 243] у перші місяці перебування в Канаді «жив у брудній, порожній хаті, був загнаний, забутий, задріпаний, як колгоспний герой праці» [7, с. 274], але «я вже мав рішення. Будуватися! Вростати у твердь. Ідея будуватися просякла мною наскрізь» [7, с. 288], і поступово відживав, чому сприяла висока самоорганізованість українців: «Я мав що їсти, у що одягнутися і не тільки ладив авта, а й ходив на засідання «Народного дому», помагав

ставити «Наталку Полтавку», співав Петра, дописував до «Свободи», залицявся до всіх дівчат» [7, с. 69].

Одним-двома словами У. Самчук міг натякнути, як ті бідолахи, колишні «колгоспні герої праці», завдяки своїй працелюбності та ініціативності змогли здобути належне місце в новій країні проживання, стаючи її громадянами, пор., як письменник за допомогою прикладок при антропонімах показує їхні досягнення-таланти: *акордеоніст Смолик, адвокат Гуменний, інженер Семків, інженер-архітект Бояр, інженер хемії Галина Дуб, фармарка Ольга* та ін., про це ж свідчать фірмоніми «Снилик і Ко», «Снилик – Данилів – Медик», «Ріел-Естейт Снилик ЛТД».

Про тверде вростання у канадійський ґрунт свідчить також і великий список українців, позасюжетних дійових осіб, про яких мимохідь згадано в романі: *примадонна таборових театрів Ярошевича* [7, с. 257], *примадонна Віра Чорна з Одеси* [7, с. 214], *скульптор Олександр Архипенко з Нью Йорку* [7, с. 213], *диригент Стаховський* [7, с. 34], *диригент Головенко* [7, с. 381], *оркестр Ябця Яблонського* [7, с. 52], *оркестр нашого земляка Березовського* [7, с. 218], *хор бандуристів Китастого* [7, с. 343], *хор Городовенка з Монтреалу* [7, с. 343], *вірші Полусонцевої* [7, с. 52], *пан-отець Філімон* [7, с. 381] та ін.

Крім письменників *Лесі Українки* та *Достоевського*, автор згадує «незлим тихим словом» і таких політичних авантюристів-зверхників: *Миколу II Романова, Маркса, Ульянова-Леніна, Бронштайна-Троцького, Джугашвілі-Сталіна, Молотова, Хрущова* та ін.

Український світ антропонімів впливався у світовий контекст. Лена для закоханого в неї Павла була *Афродітою, Клеопатрою, Одрою Геббурн, Гретою Гарбо*, дочкою «*Зевса і Леди, дружини царя Менелая*» [7, с. 72], як і відьмою, а ставлення примхливої Олени до коханого Павла передано порівняннями з *Аполоном, Улієм, Сатиром, Бобом-Гопом, П'єро*, паяцом, але також у закоханих очах він «*хороший Павло... апостол. Проповідник любови*» [7, с. 59].

Майстерність письменника проявляється і в умінні надавати узагальнення антропонімам: «*Під широким кущем бозу бавиться маленька дочка моїх господарів Оксанка. <...> Дуже мила маленька істота, яка чинила одначе чимало мороки, особливо коли я був зайнятий далеко іншими оксанками*» [7, с. 103]; Лена малювала портрет Лисого, опісля «*Зіна знайшла кілька Лисих*» [7, с. 201], тобто замовників; «*Лена зі своїми розкиданими речами, своїми писульками і Макарами Івановичами зіставалась далі феноменом*» [7, с. 177].

Ось так іммігранти з України знаходили своє тверде місце на землі, стаючи повноправними громадянами Канади, де нині, за переписом населення 2001 року, 1 071 060 осіб подали своє походження як українське з-посеред 29 639 035 усіх мешканців цієї країни.

Досить часто українськість переселенців та нащадків «видають» їхні імена, хоч часто і перероблені на англійський лад, а найбільше автентичного знаходимо серед прізвищ, пор. ось такий список найвідоміших канадійців:

Пилип Коновал – вояк Першої світової війни, відзначений Хрестом Вікторії, найвищої та найпочеснішої нагороди за мужність, *Реймон (Роман) Джон Гнатишин* – колишній генеральний губернатор Канади, *Христя Фріланд* – колишній редактор агентства «Рейтер», письменниця, автор книги «Продаж століття», була міністром торгівлі, зараз міністр закордонних справ Канади, *Роберта Бондар* – перша канадська жінка-астронавт і перший лікар-невролог, який побував у космосі, *Пол Винник* – генерал-лейтенант, Командувач Армії Канади, *Павло Баб'як* – український церковний діяч, *Ярослав Рудницький* – лінгвіст, лексикограф, фахівець у галузі етимології, фольклорист, письменник і публіцист, *Альберт Бандура* – вчений, творець теорії соціального навчання, президент канадійської психологічної асоціації, *Федір Богатирчук* — шахіст, доктор медицини (радіолог), *Кетрін Винник* – кіно- і телеактриса, *Григорій Гладій* – актор кіно і театру, театральний режисер, *Маруся Боцюрків* – кінорежисер, *Євген Мельник* – мільярдер, засновник однієї з найбільших канадських фармацевтичних корпорацій, *Любомир Романків* – винахідник, науковець компанії ІВМ в галузі комп'ютерних технологій, *Сільвія Ольга Федорук* – учений у галузі досліджень медичної фізики, ректор Саскачеванського університету, *Петро Яцик* – відомий канадський підприємець і меценат, *Зеновія Кушпета* – видатна піаністка, педагог, громадський діяч в соціальній сфері,

Дейв Андрейчук – професійний канадський хокеїст, *Террі Савчук* – канадський хокеїст, *Стівен Джуба (Степан Джуба)* – колишній мер міста Вінніпег, *Лео Мол (Леонід Молодожанин)* – відомий скульптор та ін.

Отже, ці українці не лише «віднайшли» себе на чужій землі, а й зробили чималий внесок у розвиток країни нового проживання, не забуваючи про материкову Україну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. М. Еволюція української мови в діаспорі (етно- і соціолінгвістичні аспекти): автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.01, 10.02.15 / Богдан Миколайович Ажнюк. – К., 1999. – 38 с.
2. Ажнюк Б. М. Іншомовні слова в орфографічній практиці української діаспори / Б. М. Ажнюк // Український правопис: так і ні. – К., 1997. – С. 47–67.
3. Ажнюк Б. М. Слов'янські й неслов'янські запозичення в мові української діаспори / Б. М. Ажнюк // Мовознавство. – 1998. – № 2–3. – С. 145–160.
4. Жлуктенко Ю. О. Українська мова на лінгвістичній карті Канади / Юрій Олексійович Жлуктенко. – К.: Наукова думка, 1990. – 176 с.
5. Огієнко І. Етимологічно-семантичний словник української мови / Іван Огієнко. – Т. I–IV. – Вінніпег, 1979–1994.
6. Рудницький Я. Українська мова: її початки, історія й говори / Ярослав Рудницький. – П'яте справлене й поширене видання. – Сідней; Канберра, 1978. – 117 с.
7. Самчук У. На твердій землі / Улас Самчук. – Торонто, [1967]. – 390 с.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2017 р.